

КАРТА
СВІТУ

П'ЄР ЛЕМЕТР

ДО ПОБАЧЕННЯ
ТАМ, НАГОРІ

РОМАН

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2017

ЛИСТОПАД 1918 р.

1

Той, хто думав, що ця війна скоро закінчиться, вже давно загинув. І, звичайно, загинув на цій війні. В жовтні Альберт так само скептично ставився до чуток про перемир'я. Він вірив їм не більше, ніж пропаганді, яка спочатку розказувала про м'які кулі бошів, що мали б розвалюватися перестиглими грушами від одного дотику до уніформи і цим смішити французьких воїнів. За наступні чотири роки Альберт побачив чимало тих «померлих від сміху» з німецькою кулею в серці.

Звичайно, він розумів, що його сумніви про наближення перемир'я, — це така собі безнадія щодо чуда: чим більше сподіваєшся на мир, тим менше ти довіряєш новинам про його наближення, так ніби боїшся наврочити. Але звідусіль день за днем накочувались щоразу більші хвилі цих чуток, аж поки всі довкола не заговорили про те, що війна скоро закінчиться. Навіть з'явилися неймовірні статті про необхідність демобілізувати найстарших віком солдатів, що скніли на фронті роками. Коли ж перемир'я виявилось імовірною перспективою, сумніви щодо того, чи всі виживуть, вже почали точити найзатятіших песимістів. Отож майбутній наступ вже нікого не тішив. Казали, що 163-тя дивізія піхоти спробує форсувати протилежний берег річки Мез. Хтось ще говорив про можливе повторне вогнище фронтів, але загалом, на думку низів, таких, як Альберт та його товариші, після перемоги союзників у Фландрії, звільнення Лілля, відступу німців та капітуляції турків люди були не так гаряче

налаштовані, як командування. Успіх в італійському прориві, взяття англійцями Турне, американцями Шатїйону — все вело до скорого завершення. Більшість формувань тягли час, і постала чітка лінія розмежування між тими, які, як-от Альберт, воліли б чекати кінця війни, сидючи на своїй амуніції, курити чи писати листи — та тими, які горіли бажанням ще всипати як слід бошам, користаючись з останніх днів.

Така ж розмежувальна лінія чітко відповідала тій, яка розділяла командування та решту людей. Нічого нового, казав собі Альберт. Командири хочуть захопити якомога більше території, показати себе з позиції сили за столом переговорів. Для цього вони навіть переконуватимуть, що завойовані тридцять метрів території можуть наблизити перемогу, а померти сьогодні для солдатів ще важливіше, ніж померти напередодні.

До цієї категорії належав і лейтенант д'Олней-Прадель. Говорячи про нього, всі пропускали його ім'я з часткою «д'Олней» і казали просто «Прадель», знаючи, що це доводило його до сказу. І користувались можливістю робити це безкарно, бо той аристократ ніколи не подавав виду. Дворянський вишкіл. Альберт його не любив. Можливо, через те, що той був красень. Високий, худорлявий елегантний шатен із густим хвилястим волоссям, прямим носом та чудово окресленими тонкими губами. І темно-синіми очима. Як на Альберта — відразлива пика. А ще у нього був постійно озлоблений вигляд. Вдача у хлопця — без розміреної крейсерської швидкості: він або біжить, або гальмує — чогось середнього не дано. Він наближався із виставленими наперед руками, ніби збирався пересувати меблі, насакував на когось із розмаху і різко сідав — то був звичайний для нього ритм. Ця суміш видавалась навіть якоюсь цікавою, з його аристократичною поставою він здавався водночас і цивілізованим, і брутальним. Так як і ця війна. Напевне, тому він себе так звично тут почував. Та і його міцна постава від занять греблею та тенісом підходила для цього.

Що ще Альберт не любив — так це його волосся. Чорне волосся молодика росло по всьому тілу аж до фаланг пальців,

проступало кущиками з-під комірця під борлаком. У мирний час йому довелось би напевне голитися кілька разів на день, щоб не виглядати, як ведмідь. Є, звичайно, жінки, на яких отака зарослість справляє враження — ознака самця, дикуна, зрілості або якогось іспанського типу. На всіх, тільки не на Сесіль. Зрештою, навіть без думки про Сесіль Альберт терпіти не міг лейтенанта Праделя. Властиво, він йому не довіряв. Бо той любив давати накази, іти в наступ, атакувати, захоплювати — йому це насправді подобалося.

Але від недавнього часу той був якимось пригніченим. Було видно, що можливість перемир'я зводила його моральний дух нанівець, збивала його патріотичний порив. Сама думка про кінець війни вочевидь пригнічувала лейтенанта Праделя.

Він виявляв підозрілу нетерплячість. Його дивувала відсутність запалу у підлеглих. Коли він крокував по траншеях і звертався до солдатів, то мусив вкладати в свої слова увесь можливий ентузіазм, на який лише був здатний, говорити якомога презирливіше про бошів, для яких «великою честю» буде отримати останній гарматний удар. Але у відповідь чув лише невиразне бурмотіння, солдати мовчки погоджувалися, розглядаючи носи своїх черевиків.

Це був не просто страх померти — то була думка про смерть саме зараз. Померти останнім, думав Альберт, — це те ж саме, що й померти першим, — що може бути безглуздішим?

Зрештою, саме так і мало статися.

Якщо досі в очікуванні перемир'я дні минали досить спокійно, то раптом все закрутилося. Згори прийшов наказ підійти до бошів ближче, щоб розвідати ситуацію. Зрештою, не треба бути генералом, щоб зрозуміти, що вони роблять те саме, що й французи, — себто чекають кінця війни. Але нічого не залишалось, як іти в розвідку. З цього моменту ніхто не міг передбачити перебігу наступних подій.

Для того щоб наповнити цю місію значущістю, лейтенант Прадель невідь-чому вибрав Луї Терйо і Гастона Грізонье — молодого і старого (можливо, як союз мужності та досвіду).

У всякому разі, оті їхні чесноти були зайвими, бо прожили вони не більше, ніж півгодини після призначення. Вони не повинні були відходити надто далеко. Слід було пробратися вздовж північно-східної лінії, прорізати в кількох місцях колючий дріт, доповзти до наступного ряду загороджень, окинути поглядом територію і повернутися назад, щоб повідомити, що все спокійно. Всі ж бо були переконані, що нічого там видивлятися. Обидва солдати зовсім не боялися отак наблизитися до ворога. Беручи до уваги статус-кво останніх днів, навіть якщо їх і помітять, боші дозволять їм роздивитися і повернутися назад, — це мало би бути просто вилазкою, розвагою. Але як тільки наші розвідники поповзом наблизились — їх розстріляли, як зайців. Почулися постріли — тричі, а потім глуха тиша. Для ворога справа вже завершилась. Коли потім наші хотіли роздивитися, як це сталося, то через відхилення на північ визначити місце, де вони загинули, було неможливо.

Довкола всі затамували подих. Потім почулися крики: нікчеми! Бошів нічого не змінить — вони так і залишились покидьками! Варвари і т. д. Ще й до того ж, молодий і старий! Це нічого не міняло, але у всіх на думці було, що бошам мало було вбити двох французьких солдатів — разом з ними вони знищили ніби два символи. Одне слово, справжній жах.

У наступні хвилини, зі швидкістю, на яку вони, здавалося, навіть не були здатні, артилеристи накрили гарматними обстрілами 75-ту німецьку висоту, можна тільки здогадуватися, звідки вони дізналися.

А далі — загострення.

Німці відповіли. З французького боку не треба було багато часу, щоб усіх зібрати. Зараз ми покажемо тим покидькам! Це було 2 листопада 1918 року. Ніхто ще не знав, що до кінця війни залишилось якихось десять днів.

Ще й до всього, вони кинулись в атаку в День усіх святих. А традицій треба дотримуватися.

Ну от ми і в повній готовності, подумав Альберт, щоб піднятися на ешафот (так вони, маючи на увазі сумну пер-

спективу, називали сходинок, якими вибиралися з окопів) і кинулися в бік ворога. Всі солдати один за одним, були напружені, як натягнуті луки, так що ніхто не наважувався навіть слину проковтнути. Альберт був на третій позиції за Беррі та малим Перікуром, який обернувся до нього, ніби щоб перевірити, чи всі на місці. Їх погляди зустрілися. Перікур йому посміхнувся, як хлоп'як, що задумав вдалий жарт. Альберт спробував посміхнутися у відповідь, але не встиг. Перікур повернувся на свою позицію. Всі чекали наказу атакувати, напруга відчувалася гранична. Французькі солдати, шоковані поведінкою бошів, тепер зосередились на своїй злості. А над ними снаряди вже креслили небо в обох напрямках і стрясали землю аж до окопів. Альберт виглянув з-за плеча Беррі. Лейтенант Прадель, піднявшись на невеличкий форт-пост, уважно оглядав через бінокль ворожі позиції. Альберт знову зайняв своє місце в лінії. Якби не такий гуркіт, він би задумався про те, що його бен-тежило: пронизливий свист повторювався, його переривали звуки вибухів, які змушували тремтіти від голови до п'ят. Спробуй-но зосередитись у таких умовах.

Поки хлопці чекали наказу наступати, є можливість краще роздивитися Альберта, себто Альберта Майяра. Це — худорлявий скромний хлопець із дещо флегматичним характером. Говорив мало, зате добре вмів рахувати. До війни він працював касиром у банку Уніон Паризьєн. Робота не дуже йому подобалася, але залишився там через наполягання матері. Пані Майяр мала єдиного сина і мріяла, що він стане директором. І тому, звичайно, уявивши свого Альберта банкіром, вона тут же з ентузіазмом взялася за справу, переконана, що з «таким розумом» він швидко досягне вершин. Цей погострений смак до влади був успадкований від її батька — заступника керівника адміністрації міністерства пошти, який вважав ієрархію своєї адміністрації зразком світового устрою. Мадам Майяр обожнювала усіх керівників без винятку. Незважаючи на їх чесноти чи походження. Вона зберігала фото Клемансо, Моррасса, Пуанкаре, Жореса, Жофре, Бріана... Відтоді, як вона втратила чоловіка,